

*I. В. Мазій,
здобувач Хмельницького університету управління та права*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ ТА БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

*I. Maziy,
Candidate for a degree of Khmelnytskyi university of management and law*

HISTORICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF VOLUNTEER ACTIVITY IN THE SOCIAL AND SECURITY SPHERE IN THE WORLD AND UKRAINE

У статті зазначено, що чинниками, які обумовлюють активізацію волонтерської діяльності є загострення соціальних проблем, зокрема брак досконалої системи надання соціальних послуг вразливим верствам населення та неефективна система забезпечення національної безпеки України. Наголошено, що запорукою на шляху створення та побудови громадянського суспільства є розвиток волонтерської діяльності в усіх сферах суспільного життя, у тому числі в безпековій сфері. Розкрито зміст історичних аспектів становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні. Зазначено, що в Україні волонтерська діяльність розвивається в багатогранних аспектах суспільного життя, а також має вагомий внесок у сфері посилення обороноздатності держави, яка полягає у здатності до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями.

The article states that the factors that cause volunteering to intensify are the aggravation of social problems, in particular the lack of a perfect system for providing social services to vulnerable groups of the population and an ineffective system of ensuring Ukraine's national security (unreformed security and defense sector). It is stressed that the development of volunteering activities in all spheres of public life, including in the security sphere, is a key to building and building a civil society. The content of historical aspects of the formation of volunteer activity in the social and security sphere in the world and Ukraine is revealed. It is noted that volunteer activity in Ukraine is developing in many aspects of public life, and also has a significant contribution in the field of strengthening the state's defense capability, which is the ability to protect volunteers and volunteer organizations directly in the event of armed aggression or armed conflict.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, сектор безпеки і оборони, обороноздатність держави.

Key words: volunteer, volunteer activity, security and defense sector, defense capability of the state.

Постановка проблеми. На сьогодні волонтерська діяльність в Україні набуває нового універсального змісту в контексті актуалізації світових глобальних викликів та загроз. Чинниками, які обумовлюють активізацію волонтерської діяльності є загострення соціальних проблем, зокрема брак досконалої системи надання соціальних послуг вразливим верствам населення та неефективна система забезпечення національної безпеки України (нереформований сектор безпеки і оборони).

Отже, на теперішній час перед Україною стоять зовнішні та внутрішні виклики та загрози національній безпеці, які пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України, що

зумовлюють необхідність проведення радикальних реформ державного управління та розвитку системи державного регулювання волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розгляду основних науково-теоретичних і прикладних аспектів у сфері розвитку волонтерської діяльності в Україні як засобу посилення обороноздатності держави присвячені дослідження: А.М.Слободської, Н.Г.Борецької, Г.О.Крапівіної, Т.В.Лях та ін.

Водночас наукові публікації, що пов'язані із питаннями щодо становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні, практично відсутні, що обумовлює необхідність у проведенні подальших наукових пошуків з цієї проблематики.

Мета статті

Метою статті є історичний аналіз становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні. Визначення факторів, що сприяли розвитку волонтерської діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Україна – суверенна, демократична, правова та незалежна держава. Дане положення закріплено у Конституції, який є основним Законом України, захищає права та встановлює обов'язки для громадян України всіх національностей. Беззаперечним є той факт, що запорукою на шляху створення та побудови громадянського суспільства є розвиток волонтерської діяльності в усіх сферах суспільного життя у тому числі в безпековій сфері.

Волонтерством займалися ще у давні часи. Вагомий внесок, який сприяв розвитку волонтерства поклав Жан Анрі Дюнан, що був швейцарським громадським діячем. 24 червня 1859 р. французька армія зіткнулися з австрійськими силами біля Сольферіно, що знаходиться на півночі Італії. Анрі Дюнан, вражений кривавими наслідками війни допомагав організувати допомогу пораненим солдатам. Згодом Анрі Дюнан повертається до Женеві та прагне поліпшити життя поранених людей, які постраждали у битві [1].

У 1862 р. Анрі Дюнан публікує свою книгу “Спогади про Солферіно”, з цього моменту починається інтенсивна лобіювальна кампанія, яка мала на меті отримати підтримку міжнародного корпусу добровольців, щоб допомогти пораненим солдатам у війні [1].

Книга Анрі Дюнана та його пропозиції були прийняті з ентузіазмом, чому сприяла значна мода на філантропічні товариства в тогочасній Європі. У лютому 1863 р. Анрі Дюнан разом із чотирма іншими відомими женецькими громадянами заснував Міжнародний комітет допомоги пораненим, що у 1876 р. отримав свою сучасну назву – “Міжнародний Комітет Червоного Хреста” (далі – МКЧХ). Першим президентом став юрист і тодішній голова Женевського філантропічного товариства Гюстав Муаньє, якому вдалося переконати швейцарський уряд провести дві дипломатичні конференції, на першій з яких у жовтні 1863 р. було обговорено пропозиції Анрі Дюнана, а на другій конференції, яка відбулася у серпні 1864 р. – прийнято Женевську конвенцію про поліпшення долі поранених у діючих арміях. Відтоді було укладено десятки багатосторонніх договорів [2].

Безперечно, Анрі Дюнана можна назвати засновником волонтерства, який закликав людство до миру, безпеки, свободи та справедливості, він став лауреатом першої Нобелівської премії миру “За внесок в мирну співпрацю народів”.

Таким чином у науковій статті хотілося б звернути увагу на історію становлення волонтерського руху у таких розвинутих країнах як Сполучені Штати Америки і Німеччини та провести паралель з Україною.

В США волонтерство зародилося ще в XIX столітті. Під час Великої депресії в 1930-х рр. чисельність добровільних учасників некомерційних організацій сягала близько 3 млн. чол. За ініціативи Франкліна Рузвельта в рамках політики “Нового курсу” і з метою зниження рівня безробіття та для виконання важливої роботи зі збереження довкілля і природних ресурсів була створена організація Civilian Conservation Corps. Програма здобула надзвичайну популярність серед населення, ставши прообразом для великої кількості масових, передусім, екологічно орієнтованих проектів [2].

Переживши кілька хвиль спаду і зростання протягом XX ст., починаючи з 1990-х рр. волонтерський рух набув у США масового характеру. За оцінками фахівців, понад 50% дорослого населення США беруть участь у волонтерській діяльності, близько 80% благодійних організацій існують саме завдяки роботі волонтерів. У волонтерському русі беруть участь різні верстви населення, незалежно від рівня освіти, професії чи рівня доходів. Незважаючи на добровільність, волонтерство не виключає відповідальності за виконання норм і вимог, збереження матеріальних цінностей тощо.

Сьогодні основною структурою, завдяки якій американські волонтери можуть знайти собі заняття, а організації та особи, що потребують помічників-волонтерів, можуть заявити про свої потреби є волонтерські центри, яких у країні діє понад 500. Фінансовий еквівалент волонтерської праці на рік в США становить більш як \$ 5300 млрд [3].

Вагомий внесок у розвиток волонтерства в політичному курсі США заклав президент Дж.Буш, який у 2002 р. підтримав створення Корпусу свободи США для підтримки і координації роботи на громадських засадах, а у 2003 р. було створено Президентську раду зі служби та громадської участі.

Після трагічних подій вересня 2001 р. стало очевидно, що волонтерський рух може зробити суттєвий внесок у вирішення не лише соціально орієнтованих, екологічних та інших традиційних проблем. З ініціативи президентської адміністрації було запропоновано низку законодавчих актів, які передбачали

істотне розширення загальнонаціональних волонтерських програм, спрямованих на підвищення дієвості суспільно-корисної роботи, що її виконують вчителі, лікарі, пожежні, співробітники поліції та служби з надзвичайних ситуацій. Цей заклик був підтриманий мільйонами американських громадян, а участь волонтерів у забезпеченні внутрішньої безпеки держави та її громадян визнавалася невідкладною необхідністю [4].

У деяких американських сім'ях складаються династії волонтерів. Найчастіше вони працюють у сфері обслуговування, госпіталях, релігійних організаціях, навчальних закладах, некомерційних організаціях. Волонтери навчають англійської мови іммігрантів, організують різні студії для дітей тощо. Добровольці в Америці – люди різного віку і професій з усіх сфер і прошарків суспільства [5, с. 106].

Волонтерському руху в Німеччині притаманні дещо інші риси. “Добровольчий соціальний рік” – це програма (Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) або Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ), яка дозволяє німецькій молоді протягом року здійснювати практичну діяльність в соціальній або ж екологічній сферах, а з 2002 р. волонтерська діяльність зараховуватися як альтернатива службі в армії. FÖJ трактується як допоміжна практична діяльність на повний робочий день впродовж 6-12 місяців (з можливістю продовження до 18-ти): здійснюється в лікарнях по догляду за хворими, роботі з дітьми і молоддю (молодший медперсонал); будинках для літніх людей (санітари, прибиральники, аніматори); дитячих закладах (помічники вихователів); спецзакладах для людей з фізичними або розумовими вадами (санітари, помічники вихователів, прибиральники). До екологічної складової FÖJ відносять добровільну роботу на фермах, лісних господарствах, музеях, притулках для тварин тощо. У сприйнятті німецьких громадян, участь в таких програмах – це, перш за все, можливість здобути цінний життєвий досвід та визначитися з власним майбутнім. За різними підрахунками, до однієї третини жителів Німеччини на постійній основі беруть участь в різноманітних волонтерських проектах, вважаючи це невід'ємною складовою успішного співіснування громади [6].

Практика багатьох країн підтверджує, що діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та забезпечує вклад у ВВП від 4 до 8% [7].

14 вересня 1990 р. в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль прийняли Загальну Декларацію про волонтерську діяльність. Відповідно до якої волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості.

Важливого значення, особливо в кризові періоди суспільного буття, набуває волонтерська діяльність, спрямована на зняття соціального напруження шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення; забезпечення гідного існування громадян, які в силу об'єктивних обставин не здатні піклуватися про себе самостійно; “заповнення” неоліків державної соціальної політики, насамперед за рахунок оперативного реагування та надання ефективної адресної соціальної допомоги, яка відповідає потребам і запитах конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо [3].

Якщо ж повернутися до історії становлення волонтерства в Україні, то постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. “Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” волонтерську діяльність в Україні було офіційно визнано та закріплено на нормативно-правовому рівні.

Прийняття Закону України “Про волонтерську діяльність” від 19 квітня 2011 р. № 3236-17 пов'язують із чемпіонатом Європи з футболу у 2012 р., який проходив на території України.

У цьому законі визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Зокрема, у першій редакції закону волонтерська діяльність здійснюється за такими основними напрямками:

- 1) надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- 2) здійснення догляду за хворими, інвалідами, одинокими, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- 3) надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;
- 4) надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- 5) проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- 6) сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;
- 7) надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- 8) надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [8].

Організаційний комітет “ЄВРО-2012 Україна” надав статистику, що при потребі приблизно у 5,5 тис. волонтерів від бажаючих стати волонтерами УЄФА надійшло майже 24 тис. заявок, з яких більшість (90%) були з України та Польщі [9]. Дане положення свідчить про те, що громадяни України зацікавлені у волонтерській діяльності, готові надавати допомогу, брати участь у масових заходах та здійснювати благодійну діяльність без мети одержання прибутку.

Наступними важливими подіями які стали поштовхом до розвитку волонтерської діяльності щодо посилення обороноздатності держави були події Євромайдану та зовнішня агресія Російської Федерації проти України.

Багато свідомих громадян нашої держави не могли спокійно спостерігати за подіями які відбувалися на Сході та Півдні України та всіма можливими засобами допомагали українській армії, щоб вона змогла вистояти та допомогти протистояти захопленню території України. Волонтери так як і військові ризикували своїм життям заради того, щоб захистити український народ та незалежність України.

Отже, аналіз сучасного стану українського волонтерства в умовах зовнішньої агресії зумовлює необхідність удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази сприяння державою діяльності волонтерських організацій, посилення їх взаємодії з органами державної влади; оперативного реагування на виклики та загрози національній безпеці та надання ефективної адресної допомоги в екстремальних умовах зовнішньої агресії, територіальної анексії та окупації частини української території, що відповідає потребам і запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо.

Безперечно вищезазначені події змінили як і свідомість українського народу так і законодавчу базу, зокрема було внесено зміни та доповнення до Закону України “Про волонтерську діяльність”, у якому розширено коло пріоритетних напрямів волонтерської діяльності, а саме:

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції [10].

Дослідження стану волонтерського руху провела соціологічна та маркетингова компанія “GfK Ukraine”. Відповідно до висновків українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81 % схильні вважати волонтерський рух обов’язковою складовою громадянського суспільства [11].

Ще одне соціологічне дослідження було проведено Фондом “Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва” спільно з КМІС, 32,5% українців лише протягом травня-вересня 2014 р. мали досвід переказів коштів на рахунки української армії. Ще 23% громадян скористалися допомогою благодійних фондів та волонтерських організацій, передавши кошти, речі та продукти саме через ці громадські інституції. 9% громадян приймали участь у магазинних акціях, купивши товари за списками для потреб армії та передавши їх волонтерам. Особисто допомагали вимушеним переселенцям речами та грошима 7% українських громадян. Безпосереднім збором коштів, ліків, речей та доставкою їх в зону проведення АТО займались 3% [12].

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень визначені основні фактори, що сприяли зростанню активності волонтерського руху:

- 1) внутрішня криза, що призвела до розбалансування системи державного управління;
- 2) дефіцит якісних управлінських рішень
- 3) зовнішня криза [3].

На нашу думку до зазначених факторів можна додати наступні:

- 1) зміна світогляду громадян України;
- 2) брак ресурсних можливостей у сфері забезпечення обороноздатності держави;
- 3) бажання зберегти мир на території держави;
- 4) розвиток інституту громадянського суспільства.

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в Україні волонтерська діяльність розвивається в багатогранних аспектах суспільного життя, а також є вагомим внеском у сфері посилення обороноздатності держави, який полягає у здатності до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями.

На жаль, на сьогодні ще немає точної дати утворення волонтерського руху з допомоги сектору безпеки і оборони у цілому в Україні, як і точної дати його оформлення у волонтерській організації. Початком можна вважати волонтерський рух під час Революції гідності, та після початку російської інтервенції до Криму 20 лютого 2014 р., а розгалужена система допомоги армії з’явилася приблизно в травні-червні 2014 р.

З'ясовано, що необхідність у волонтерському русі була зумовлена наступними факторами: відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі); відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики; відсутність потрібного забезпечення технікою; слабка виробнича база; відсутність достатньої підтримки біженців зі сторони держави тощо.

Отже, волонтерський рух в Україні має свої особливі риси, хоча волонтерська діяльність лише розвивається, проте ми відчули її позитивний вплив.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики, є на наш погляд дослідження теоретичних аспектів волонтерської діяльності щодо посилення обороноздатності держави в умовах зовнішньої агресії.

Література.

1. The fundamental principles of the international Red Cross and Red Crescent movement. URL: <http://ifrc-media.org/interactive/wp-content/uploads/2015/12/FP-brochure-2015.pdf> (дата звернення: 08.09.2015).

2. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів: 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

3. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. – Київ: НІСД, 2015. 36 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter-697e4.pdf> (дата звернення: 08.09.2015).

4. Слободская М. А. Добровольческая деятельность как ресурс общественного развития. URL: <http://www.nogo.ru/speeches/other9.doc>.

5. Борецька Н. П., Крапівіна Г. О. Сучасний стан і проблеми розвитку соціально-трудових відносин у добровольчестві. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*: зб. наук. праць. Спец. вип.: У 3 т. К.: КНЕУ, 2010. Т. 1. С. 105–112.

6. Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) oder Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ). URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/f_jfg/gesamt.pdf.

7. Крапівіна Г. О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*: зб. наук. ст. Львів: ЛПЕТ, 2010. № 5. 328 с. С. 117–123.

8. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17/ed20110419>.

9. Працювати на Євро-2012 безплатно хоче рекордна кількість людей. URL: <http://www.unian.net/ukr/news/news-462928.html>.

10. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-17 із змінами від 05 берез. 2015 р., URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 10.09.2015).

11. Волонтерський рух в Україні. URL: https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-09-01_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf (дата звернення: 10.09.2015).

12. 32,5% українців особисто переказали свої кошти на рахунки української армії. Селяни відзначились вищою доброчинністю, аніж міські жителі. URL: http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm (дата звернення: 10.09.2015).

References.

1. The fundamental principles of the international Red Cross and Red Crescent movement, available at: <http://ifrc-media.org/interactive/wp-content/uploads/2015/12/FP-brochure-2015.pdf> (Accessed 8 September 2015).

2. Hnatovsky M.M., Korotkiy T.R. and Hendel V. (2015), “Mizhnarodne humanitarne pravo. Dovidnyk dlya zhurnalistiv”, Odessa, Ukraina.

3. Volunteer Movement: Global Experience and Ukrainian Civic Practices (2015), available at: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter-697e4.pdf>, (Accessed 8 September 2015).

4. Slobodskaya M.A. “Voluntary activity as a resource of social development”, available at: <http://www.nogo.ru/speeches/other9.doc> (Accessed 8 September 2015).

5. Boretka N.P. and Krapivina G.O. (2010). Current status and problems of development of social-labor relations in volunteering. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*, vol. 1, pp. 105-112.

6. Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) oder Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ), available at: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/f_jfg/gesamt.pdf (Accessed 9 September 2015).

7. Krapivina G.O. (2010), “Human resources and their motivation in volunteering”, vol. 5, pp. 117–123, Lviv, Ukraine.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “About volunteer activity”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17/ed20110419> (Accessed 9 September 2015).

9. A record number of people wants to work for Euro-2012 free of charge, available at: <http://www.unian.net/ukr/news/news-462928.html> (Accessed 9 September 2015).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “About volunteer activity” iz zminamy vid 05 berez. 2015 r., available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (Accessed 10 September 2015).

11. Volunteer Movement in Ukraine, available at: https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-09-01_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf (Accessed 10 September 2015).
12. 32,5% ukrajintiv osobysto perekazaly svoji koshty na rakhunky ukrajins'koyi armiyi. Selyany vidznachylys' vyshchoyu dobrochynnistyu, anizh mis'ki zhyteli, available at: http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm (Accessed 10 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2015 р.